

ДИМИТЪР СТАМБОЛОВ – ЖИВОТ, ОТДАДЕН НА ТРАКИЯ

Доц. д-р Георги Граматиков

Има хора, които остават в съзнанието на потомството със значимостта и мащабността на цялостната си дейност. Но има и хора, които остават в историята и с по-скромното си присъствие. Това е достатъчно, за да се разкрие както цялата същност на човека, така и същността на неговото време, да се улови ритъмът на епохата, да се очертае значимостта на делата, на които посвещава живота си човек. Такъв е случаят с Димитър Стамболов Вълков от малкото тракийско село Драбишна, Ортакьойско /Ивайловградско/. През своя изпълнен с толкова превратности живот той остава в местната история с деятелността си за утвърждаване на българската национална църковна и просветна независимост, на упоритата борба срещу гъркоманството и организиране на борбата за свобода. По-късно, когато родният му край през 1912 г. получава освободението си, той се занимава със стопанска и обществена дейност и отдава всичките си сили за неговия просперитет. С цялостната си дейност през годините на своя живот, в продължение на повече от 120 години след тези събития, те не са покрити със забора. Неговата деятелност се нарежда на едно от първите места сред плеядата местни дейци, отдали част от живота си за българските национални идеали.

Бях слушал и чел за Димитър Стамболов от историка на Ивайловград – Димо Чанков. Но по-сериозно се запознах с неговата стопанска деятелност, когато в моите научни дирения за развитието на бубарството в Ортакьойско /Ивайловградско/ попаднах на интересна информация за него. Но най-вече за него научих в най-ново време, пишейки „История на Ивайловград 1912-1944 г.“. Той е един мандат кмет на града, а освен това попаднах и на архива му. Няма да скрия, че към тази статия ме подтикна един негов близък родственик – Данчо Данчев, млад човек с особено отношение към българската история, който ми предостави една част от копия на архива на Димитър Стамболов. Това ме накара да вникна по-подробно в неговото житие-битие.

В живота си Димитър Стамболов Вълков е известен повече с

бащиното си име. Роден е на 15 август 1868 г. в с. Драбишна, Ортакьойско /Ивайловградско/ в семейството на големия родолюбец Стамбол Вълков, известен като един от дейците в борбата за независима българска църква. Селото е само на 4 км от града и е на самата граница с Република Гърция. Ще добавя още, че когато се определят сегашните административни граници, една голяма част от землището на селото остава в пределите на Гърция.

През годините на османската власт тук властва гърцизмът. Тогавашният Ортакьой /Ивайловград/ и селата около с. Драбишна са изцяло населени с гръцко или гъркоманско население. В Ортакьой /Ивайловград/ гръцката епархия има и свой владика.

Началното си образование малкият Димитър започва в гръцкото училище в родното село. След това продължава образованието си в съседното гръцко село Акалан /Белополяне/ отново при гръцки учител, където освен гръцки се преподава турски език и черковно пеене. Едва през 1880 г., когато е 12-годишен, в с. Драбишна са назначени един след друг български учители от гр. Одрин. Благодарение на тях Димитър Стамболов получава добра подготовка и след редица прекеждия заминава да учи в българското училище в гр. Одрин. През учебната 1891-1892 г. постъпва в първи клас /дн. пети клас, б.а./, получава стипендия и живее на пансион. В своите спомени подробно и интересно описва постъпването си в училището. Когато трябва да се завърне в родното си село, сам тръгва пеша и изминава разстоянието от Одрин до с. Драбишна – 35-40 км, за един ден. Училището е до четвърти клас и Димитър Стамболов го завършва успешно през учебната 1894-1895 г.

Завърнал се на село, Димитър Стамболов се включва активно в помощ на своя баща в борбата за установяване на Българската екзархия в селото. Баща му Стамбол Димитров, роден през 1836 г., е известен български търговец на дървени въглища /кюмюр/. Отличава се със своята предприемчивост. Наема определени парцели дъбови гори в Странджа планина, събира въглищари от българските села, които произвеждат за негова сметка големи количества дървени въглища, за да търгува най-вече с Цариград. Неведнъж при престоя си в столицата на Османската империя успява да се запознае с някои от водещите български църковни дейци и най-вече с Йосиф I. По съвета на българските църковни дейци се заема сериозно с установяването и утвърждаването на Българската екзархия не само в родното си с. Драбишна, но и в останалите български

села на Ортакьойско /Ивайловградско/. Уверява селяните от българските села да се откажат от Гръцката патриаршия и да приемат Българската екзархия. Благодарение на това те получават назначението на български учители от Одринската българска митрополия, като половината от заплатата им се плаща от Екзархията. Благодарение на активната работа на Стамбол Димитров, през 1880 г. по-голяма част от населението на с. Драбишна признава и преминава на страната на Екзархията и само седем гърчеещи се български семейства остават верни на Гръцката патриаршия. Започва продължителна, изпълнена с редица неприятности свада между патриаршисти и екзархисти, като основни ръководители на екзархистите са Стамбол Димитров и синът му Димитър Стамболов, току-що завършил четвърти клас в Одринското българско училище.

По това време в цяла Тракия се води борба за установяване във всяка една църковна енория Българска екзархия в противовес на установилата се от години трайно Гръцка патриаршия. Съпротивата от страна на гърчеещите се българи, подкрепяни от добре изградената църковна организация на патриаршията, е изключително сериозна.

В резултат на активната дейност по признаване на Българската екзархия в българските села на Ортакьойско /Ивайловградско/ баща и син Стамболови биват наклеветени от гръцкия владика от Ортакьой /Ивайловград/, че „възбуждат народа да дига бунтове против властта”, че създават комитети и т. н. Когато младият Димитър е в определено българско село, османската власт изпраща заптиета, които да следят какво се проповядва на тези събирания. В резултат на добре организираната пропаганда българските села едно по едно започват да преминават на страната на Екзархията. Това още повече безпокои гръцките патриаршисти и най-вече ортакьойския гръцки владика, който е близък на каймакамина на града. Наклеветени неведнъж пред турските власти, баща и син Стамболови са принудени да дават обяснения пред одринския валия за църковните си дела и най-вече за големия конфликт в родното им с. Драбишна. Въпреки спечеленото доверие на одринския валия, изпратените български учители и свещеници в ортакьойските (ивайловградските) села не са приети радушно и всячески са възприпятствани да изпълняват своите задължения. Невъзможността да бъдат назначени български свещеници по селата кара Одринската митрополия около 1890 г. да упълномощи Стамбол Дими-

тров да бъде мирянин /архирейски наместник/ в Ортакьойска каза /Ивайловградска околия/, като в продължение на близо 20 години изпълнява някои обязанности на църквата – на кръщавка на дете, издаването на вули за венчавка и др. Като влиятелен българин е избран за член на казалийския /околийски/ съвет.

Изградил авторитета си като водач на българите за установяване в селата на Българската екзархия, Стамбол Димитров среща силно настъпателна кампания не само срещу себе си, но и срещу привържениците на екзархията от страна на гръцката митрополия в Ортакьой /Ивайловград/, която си осигурява поддръжката на турската администрация в града. Тази подкрепа за гръцкия митрополит му дава основание с подставени лица да ликвидира физически Стамбол Димитров. На един от поредните събори при манастира „Св. св. Константин и Елена“ през септември е направен опит да бъде убит, но само случайността го спасява. Убит е близкият до него човек.

Вторият син на Стамбол Димитров – Руси, роден през 1876 г. завършва Одринската мъжка гимназия „Д-р Петър Берон“ през 1899 г. Тук той е посветен в революционното движение. След завършване на гимназията за кратко е в родното си село, където по указание на Одринския революционен комитет създава малка революционна група, готова да прегърне революционната идея за освобождаването на българските земи, останали под османска власт. През 1899 г. е назначен от одринския екзархийски инспектор за учител в съседното на с. Драбишна българско село Гьокче бунар /Сив кладенец/. И тук успява да привлече хора, готови да прегърнат идеята на революционната борба. Това са годините 1900-1901 г., когато в Източна и Западна Тракия се подготвя Илинденско – Преображенското въстание.

През учебната 1901-1902 г. в с. Драбишна за учител е назначен Спас Добрев от Свиленград, един от най-активните революционни дейци в района. Като добър организатор, за кратко време успява да увеличи членовете на драбишенската революционна група и да е преобразува в революционен комитет. Основаването на комитета става в къщата на Стамбол Димитров, който е избран за негов председател. Създадени са революционни комитети и в българските села Покрован и Сив кладенец.

В делата на организацията в с. Драбишна са посветени и тримата синове на Стамбол Димитров – Димитър, Руси и най-малкият

Тодор. Башата им завещава да отдадат всичките си сили на революционната борба.

Създадените революционни комитети работят по изпълнение на организационни задачи в изградените два нелегални канала на ВМОРО от България през ортакьойските села за Западна Тракия. През тях преминават организационни и наказателни чети, прехвърляне на оръжие, нелегална литература и др. преди и след Илинденско-Преображенското въстание. Уредена е и редовна нелегална куриерска служба с Одринския революционен комитет за получаване на указания, писма, нелегална литература и др.

В подготовката на Илинденското – Преображенското въстание турската полиция успява да улови бунтовните настроения сред българското население. След донесения все повече се трупат факти за революционната дейност не само на Драбишенския революционен комитет, но и за тези в селата Покрован и Сив кладенец. Стамбол Димитров и синовете му Димитър, Руси и Тодор, учителят Спас Добрев са под постоянно наблюдение. В навечерието на въстанието те са арестувани, заедно с още 11 активни дейци на ВМОРО. Само най-малкият син на Стамбол Димитров – Тодор, успява да избяга. По-късно, през 1911 г. е мобилизиран в турската армия и по време на Балканската война при боевете при Одрин успява да избяга от турската армия и се присъединява към четата на войводата Александър Иванов.

Арестуваните революционни дейци от с. Драбишна и ортакьойските /ивайловградските/ български села са осъдени в Одрин на различни години затвор. Стамбол Димитров и синът му Руси са осъдени на по 101 години затвор и лежат в Одринския затвор. През 1904 г., благодарение на султанската политическа амнистия на Абдул Хамид, те са освободени, за да се включат отново в борбата за освобождението на Източна и Западна Тракия.

Не една и две са разприте между българите и гъркоманите в с. Драбишна. Неведнъж баща и синове Стамболи са наклеветени пред турските власти от ортакьойския гръцки владика. Това понякога предизвиква сериозна намеса на турските власти, които отправят обвинения, че бунтуват селото, отнемат им църковната сграда и я предават на гъркоманите и още редица подробности около непримиримата борба на българите от с. Драбишна с ортакьойския гръцки владика и турските власти. За да се спре тази непримирима борба между българи и гъркомани, турските власти

разрешават строителството на нова църква за последните. Тази борба продължава до Балканската война от 1912 г., когато селото е опожарено от турския башибозук, а заедно с това е изгорена и българската църква. Останало недовършено строителството на новата гръцка църква. Българите от с. Драбишна използват камъните от нея и построяват нова църква, която и до днес е запазена и обслужва населението при изпълнение на християнските му обязанности.

През 1913 г., по време на разорението на Тракия, ортакьойските села са подложени от четите на гюмюрджинската автономна милиция, турската войска и башибозук на небивало опожаряване и убийства. Любомир Милетич посещава една част от тях и подробно описва тези злодеяния. Село Драбишна не прави изключение. Като израз на отмъщение двете къщи на Стамбол Димитров са оплячкосани и изгорени. Семейството на стария поборник изпада в големи затруднения. Всичко започва отначало, като той не забравя обществения си дълг и участва активно във възстановяването на социалноикономическия живот на родния си край. Умира през 1937 г. на пределна възраст – 101 години.

Руси Стамболов участва в Балканските войни с военните подразделения, дислоцирани в района на градовете Серес и Драма. След войните се завръща от фронта, прозрял напълно причините за голямата национална катастрофа. Участва в изграждането на българските държавни институции, в опазването на южната ни граница и укрепването на тракийската организация в Ивайловград. Умира на 13 май 1929 г.

Димитър Стамболов, който е първородният син в семейството, получил основното си образование в българското училище в гр. Одрин, има амбицията да продължи по-нагоре. Заминава за гр. Солун, но тук не е приет, тъй като в гимназията има голям наплив от български ученици от Македония и Тракия. Връща се в гр. Одрин и подава необходимите документи. Назначен е за учител в с. Калайджи дере, Гюмюрджинско, където учителства 4 години. През учебната 1897-1898 г. постъпва да учи три години в педагогическото училище в гр. Серес. Тук за първи път младият Димитър Стамболов получава и първите си уроци по патриотизъм. Чрез един от учителите си, който е в ръководството на местната Македоно-одринска организация, става неин член. Първото си бойно кръщение получава когато е изпратен с още четири момчета от училището, въоръжени, в с. Просеник, Серско с определена мисия. След ус-

пешното изпълнение на задачата поради предателство и петте ученици – членове на организацията, са арестувани на гарата в гр. Серес и затворени за 20 дни, след което започват разпити и мъчения. Цели 10 дни продължават разпитите и изтезанията, като и петимата не признават, че са членове на организацията и водят организирана борба срещу османската власт. След това са преместени в един от затворите в гр. Солун. Със застъпничеството на българския консул и поради недоказване на вина младите революционери са върнати в гр. Серес и са освободени. Само Димитър Стамболов е прехвърлен в затвора в гр. Ортакьой /Ивайловград/, откъдето е освободен. Така завършва първото бойно кръщение на посветения в тайните на Македоно-одринската организация Димитър Стамболов.

Спечелил си името на съзаклятник срещу османската власт, Димитър Стамболов все по-трудно намира работа и е следен редовно от османските тайни служби. Получава назначение от гръцката митрополия за учител за кратко в гр. Фере през учебната 1899-1900 г. По определен повод е набеден от турските власти, че изпълнява поръчки на властите в България, освободен и назначен от Одринската митрополия за прогимназиален учител в гр. Дедеагач^ч /Александрополис/, но по донесение на гръцкия владика от гр. Ортакьой /Ивайловград/, че се занимава с революционна дейност е уволнен, арестуван и върнат в гр. Ортакьой. След близо два месеца, със съдействието на одринския униатски владика Димитър Петков, който е близък с бащата му и има влияние върху одринския валия, Димитър Стамболов е назначен за учител в българското село Гьокче бунар /Сив кладенец/, Ортакьойско /Ивайловградско/ през учебната 1901-1902 г. Станал редовен член на Македоно – Одринската организация, при новото си назначение той получава задачи за изпълнение. Съдейства активно и подпомага действията на четата на войводата Таньо Николов, която по това време действа в Ортакьойско и Дедеагачко. Същата година е натоварен от четата да пренесе оръжие по канала от България за Западна Тракия. При втория опит за пренасяне на 6 наганови пистолета след преминаването на р. Арда при устието на Балък дере след предателство е арестуван, отведен в гр. Ортакьой, а оттам в затвора „Яшил кауш” в Одрин. Осъден е от Одринския военен съд на 6 години тъмничен затвор. В затвора не остава настрана от въоръжената борба, среща се със съмишленици – български политически затворници, кроят планове, поставят задачи и др. Няколко пъти е предупреден от

затворническите власти за тези контакти и разговори, но въпреки това той продължава своята революционна дейност, поради което е преместен в Цариградския затвор, където установява контакти с българи от Македония, също затворници поради участието им в революционната борба. В стремежа си да избяга от затвора, като подкупва един от стражарите, става провал и той е изпратен в Брусенския затвор. След определен престой и добре подготвен план успява да избяга и след редица премеждия, които той описва подробно в своите спомени, представил се за търговец на маслини, успява през Галиполи, Люлебургас и Одрин да достигне до родното си село. Търсен от турските власти, за това че е избягал от затвора, Димитър Стамболов търси помощта на четата на Таньо Николов чрез куриера на четата Георги Димитракиев. С помощта на членове на четата за една нощ Димитър Стамболов е прехвърлен през селата Халашли /Одринци/, Зорнозан /Свирачи/, манастира „Св. Св. Константин и Елена” и рано сутринта преди разсъмване достигат до с. Покрован. Тук са посрещнати от свещеника Иван Бонев, който заедно с една голяма част от селяните са членове на Македоно-Одринската организация. Настанени са в една от къщите на селото, където са посрещнати и нахранени. Вечерта, водени от човек, който добре знае къде има турски постове, преминават р. Арда и само нощем през селата Деве дере /Камилски дол/, Куртален /Вълче поле/, през планината рано една сутрин се отзовават в с. Сива река, Свиленградско – България. Преминавайки през планината през нощта, изпокъсва дрехите си, но достигайки в България в близкото село до Сива река – с. Любимец /дн. град/, той намира своя приятел Георги Панделов, който му дава нов панталон и с влака заминава за гр. Пловдив. След кратък престой тук се установява в гр. Станимака /Асеновград/, където живее като емигрант в България, както самият Стамболов отбелязва, от 1903 г. до 1912 г. При престоя си в Асеновград следи отблизо събитията в Тракия и се отдава на стопанска дейност.¹

Израснал в един от най-големите райони на днешна България, където от векове отглеждането на копринената буба е водещ поминък, Димитър Стамболов решава да се посвети на този поминък и специализира през 1904 г. в Държавната образцова бубарница – гр. Враца. Посещава редовно курса за произвеждане на бубено семе и получава необходимия сертификат. Основава първата къща за производство на бубени семена, която получава голяма известност. За

своята дейност в областта на бубарството Димитър Стамболов е награден през 1906 г. със сребърен медал и диплом на изложението в Милано – Италия, а на Лондонското изложение през 1907 г. – със златен медал. В резултат на натрупания опит в пашкулопроизводството пише „Ръководство по бубарство”. Наред с това пише още практически указания за направата на натурално вино, второ вино, безалкохолно вино и пелин.

При практикуването на производството на бубено семе приема, че може да подобри познанията си още повече и заминава през 1909 г. за град Брусa /дн. Бурса, б. а./, там където преди 1903 г. лежи в затвора и успява да избяга от османските власти. Тук се записва в известния по това време L' Institut Sericole de Brousse и получава сертификат, издаден на френски език за успешно завършил курса. Това му дава основание да допълни и преиздаде през същата 1909 г. книжката си „Ръководство по бубарство” под ново име „Ново популярно ръководство по бубарство”.²

В новото популярно ръководство Димитър Стамболов показва, че много добре познава постиженията на Луи Пастър – бащата на бактериологията, и на тази основа научно обосновава начините за приготвяне на бубеното семе. Компетентно разработва и въпроса за влиянието на силната светлина върху развитието на бубите.

През 1912 г. избухва Балканската война. Димитър Стамболов не чака и се включва активно като доброволец във военните събития. От 25 септември до 29 ноември 1912 г. участва като опълченец в четата на Пею Шишманов, която е в състава на Първа бригада от Втора тракийска дивизия. С нареждане на началник щаба на Родопския отряд четата е разпусната след превземането на гр. Гюмюрджина. След превземането на гр. Одрин Димитър Стамболов заминава за София в разположение на българските власти. Изпратен е да придружава до гр. Одрин френски журналист, за да го представи на ген. Вазов. Малко след това, по препоръка на българските власти, имайки предвид, че е бил член на Македоно-одринската организация, опълченец и добре познаващ Одрин, е назначен за полицейски пристав в една от махалите /кварталите/ на града. Тук той проявява своите качества на ревностен пазител на реда и води упорита борба срещу беззаконието. Следи и наказва сурово злоупотребата на група гръцки четници, които са ограбвали дребен и едър добитък от селата и за незаконно притежание на голямо количество оръжие. Уличава един от българските представители на

местната власт в корупция и се възмущава от постъпката му, следи за гръцки шпиони, които под една или друга форма шпионират в интерес на гръцките интереси^в Тракия и т.н. Преживява болезнено настъплението на турските войски през 1913 г. в Източна и Западна Тракия. Свидетел е на отстъпването на българската армия от позициите при Одрин, на цялата българска администрация, на обикновеното население, което принудително напуска града и се отправя към старите български граници. Възмущава се на нерешителността на българския генерал Иванов да унищожи българските складове, пълни с оръжие и храни, за да не попадна^т в турски ръце. С болка следи отстъплението на българите, които са обстрелвани от турската артилерия до Свиленград, и се възмущава от българските дипломати, които „я докараха до там, че разориха цяла Тракия и Македония”. „Така предадохме славния Одрин”, пише в спомените си Димитър Стамболов. „Спомням си думите на ген. Иванов”, продължава по-нататък той, „че пак ще се върнем в Одрин. Ето, минаха 42 години, още чакаме. Генерале, ако сте жив, да се върнем пак в Одрин. Когато заекът премине тепето, пушка го не лови”.³

След края на Първата световна война, когато се определят сегашните административни граници, Димитър Стамболов се връща за кратко в родното си с. Драбишна. Тук отново проявява патриотизма си и участва активно в един малко известен епизод от българската история. Непосредствено след подписването на злополучния Ньойски договор, по чиито клаузи Ортакьойско остава в границите на България, на 17 май 1920 г. гръцки военни части нарушават граничната бразд^а и навлизат в пределите на страната ни, като нападат 7, 8, 9 и 10 гранични постове. Димитър и Руси Стамболови, заедно с други български патриоти участват активно в организиране на местното население и участват в защита на българската земя. За проявен патриотизъм Димитър Стамболов е награден от държавните власти със Сребърен медал за заслуга.⁴

За по-успешното практикуване на стопанската си дейност през 1920 г. той се мести за постоянно в гр. Ортакьой /Ивайловград/. През 1929-1930 г. строи нова къща за семейството си. Тук прекарва най-успешните си години като стопански деец и общественик.

Установил се трайно в гр. Ортакьой, той остава верен на своето стопанско поприще. Известен като греньор и добър познавач на качествено произвеждани пашкули, е привлечен като закупчик

–комисионер на пашкули от България, Гърция и Сърбия за сметка на търговци – евреи. Купува на комисионни начала пашкули за сметка на фирмата „Абег“ на италианеца К. Ангелиери, чието седалище е в Брюксел.

Развивайки успешно своя бизнес, строи в началото на 20-те години в гр. Ортакьой/Ивайловград/ по стари проекти и собствени нововъведения първата сушилна за пашкули, за което свидетелства запазената снимка от 1925 г. Прави експерименти с въвеждането на нови пашкулени семена от различни раси, изпраща за изследване на новите производства в чужди лаборатории и в резултат на това приема или отхвърля една или друга раса, съобразно показания рандеман. Подготвя и редица проекти за отглеждане на нарове, сусам, бадеми, на специални сортове лозя, от които се правят стафиди. Обработва собствените си лозя с модерна за времето техника. Основава дружество на бубарите и лозарите „Трифон Зарезан”.5

Като човек с висока за времето си култура, участва активно във всички общополезни обществени начинания. Става един от първенците на града. Ходи облечен по „европейски” – с колосана яка на ризата, бомбе и бастун. Участва в решаването на училищни и читалищни проблеми.

В решаването на проблемите на стопанското развитие на града в началото на 20-те години, когато след войните е заселен изключително с бежанско население, започва все повече да се чувства нуждата от кредитиране на стопанската дейност на местните търговци и занаятчии.

Идеята идва от най-активните деятели и предприемачи на местното занаятчийско и търговско съсловие.

В края на 1921 г. се основава Ортакьойската популярна банка. Нейни учредители са едни от най-известните имена в стопанския живот на града, между които е и Димитър Стамболов, който е избран за една година и в управителния съвет.

Макар откъснат от вътрешността на страната и липсата на добри пътища, след войните, в началото на 20-те години търговията в гр. Ортакьой/Ивайловград/ е сравнително добре развита. По сведения на БНБ в Кърджали през 1924 г. в града се срещат търговци с такива похвати и замах в своите търговски операции, каквито липсват в много градове на стара България. Главни артикули на търговията са тютюн, пашкули, кожи, сусам, бадеми, орехи, памук, земеделски сечива и др.

Сведенията, които са събрани от БНБ показват, че в града се среща търговци с капитал от 50 000 до 1 000 000 лв., особено такива, които търгуват с кожи и пашкули. Като крупен търговец на пашкули и кожи е посочен и Димитър Стамболов. Той има регистрирана фирма за търговия с различни стоки и е комисионер на пашкули и тютюн.⁶

Спечелил доверието на съгражданите си, през 1929 г. участва в общинските избори и е избран за кмет на гр. Ортакьой (Ивайловград). Кметуването на Димитър Стамболов е едно от най-успешните до средата на ХХ век.

В началото на своя кметски мандат Димитър Стамболов се залява с решаването проблемите на тракийските бежанци в гр. Ортакьой /Ивайловград/. Изгражда комисия, която задължава да подготви доклад относно тяхното решаване. Установено е, че до края на 1928 г. в града са настанени 310 бежански семейства. Обликът на града всъщност е бежански.

Изхождайки от състоянието на всяко едно семейство, се приемат условията за тяхното оземляване, одворяване и снабдяване с жилища. Обезпечавайки поминъка и създавайки условия за нормален живот на бежанците, общинският съвет приема да се направи всичко необходимо за реализирането на взетите решения и да се полагат по-специални грижи за задържане на бежанците в града.

Заедно с въпроса за предоставяне окончателно на парцели и къщи на бежанските семейства с оглед на новия градоустройствен план, Димитър Стамболов се захваща с още един много сериозен въпрос – водоснабдяването на града. Подкрепян от общинския съвет, търси възможности за модерно водоснабдяване и изграждане на градска канализация, което е неотложно. Поставя на разглеждане проблемите за строителството на пътя гр. Ортакьой (Ивайловград) – гара Любимец и довършване строителството на моста на р. Арда, откриване на четвърти клас в местното училище и поставяне началото на гимназиалното образование, изграждане на болница. Всичките са от изключително значение за икономическото, стопанското и културното издигане и развитие на града и околнята.

Димитър Стамболов разбира, че набелязаните приоритети на общинското управление не търпят отлагане. Трябва да се търсят пътища за решаването им. Към тях се прибавят още проблемите за изработка на благоустройствен правилник на града, регулирането

на улиците и тяхното осветление, изграждането на общински дом, поощряване на пашкуленото производство, хлебопроизводството и т. н.

Амбициозният Димитър Стамболов търси възможности за решаването на всеки един проблем. Но въпросът с водоснабдяването не търпи повече отлагане. Сега той решава да търси за това помощта и съдействието на Главната дирекция за настаняване на бежанците. И благодарение на настойчивостта си получава съгласието на ръководството на дирекцията. При определени условия са отпуснати 920 000 лв.

Важността на програмата за градската улична регулация е от съществено значение за неговия благоустройствени архитектурен облик за десетилетия напред. Програмата е разработена така, че дава отговор на гражданите, как в бъдеще ще изглежда уличната мрежа, която започва да се изпълнява поетапно.

Но три години не са достатъчни да се решат големите проблеми на малкия град, който изцяло е заселен от бежанци от Тракия и Македония. През декември 1931 г. се провеждат нови кметски избори.

Краят на кметския мандат на Димитър Стамболов приключва като един от най-успешните от новата история на гр. Ортакьой (Ивайловград). Кметът показва по време на управлението си голямо желание да реши проблемите на бежанците и да изгради града и да му придаде нов, съвременен облик. Той е неуморим и през целия мандат работи упорито и спечелва доверието на хората.⁷

С приключването на мандата като кмет Димитър Стамболов отново се отдава на стопанска дейност. Като добър специалист в производството на качествени пашкули е привлечен от клона на местната държавна Българска земеделска и кооперативна банка (БЗКБ). За увеличаване пашкуленото производство през 1932 г. банката е натоварена от правителството да обезпечи условия за увеличаване на пашкулопроизводството. Тя изкупува произведените пашкули и чрез сушилнята си в града и подходящите складови помещения помага на пашкулопроизводителите да преодолеят затрудненията в производството.

През периода от 1931 до 1945 г. БЗКБ се намесва активно в помощ на бубарството, пласира бубено семе, изкупува и изсушава пашкули и ги продава в страната и чужбина. Според направената експертиза в специалната лаборатория в Милано – Италия през

1933 г. ортакьойските пашкули са с много висок рандеман. С цялата грижа по решаването на проблемите на пашкулопроизводството в Ортакьойско, а от 1934 г. – Ивайловградско, е натоварен Димитър Стамболов. Няколко запазени снимки от онова време го показват пред един от складовете на БЗКБ при приемане на пашкулите. А на друга снимка от 1942 г. Димитър Стамболов е заедно с директора на БЗКБ сред служителите и работниците на банката по време на изкупната кампания на пашкули. Присъствието на Стамболов в тези фотографии е винаги достолепно.

Едно от най-главните условия за постигане на добри резултати при пашкулопроизводството е да се произвежда доброкачествено бубено семе. През 30-те години в града работят петима греньори. Между тях не е името на Димитър Стамболов, тъй като работи като експерт в БЗКБ. Едва през 1939 г. той отново се връща в това производство, може би инцидентно, и е един от греньорите в града, произвел 200 унции бубено семе. За съжаление, архивни документи за този период от живота на Димитър Стамболов почти няма. В началото на 40-те години се оттегля от активен обществен и стопански живот.⁸

През 1943 г. на 75-годишна възраст Димитър Стамболов кандидатства за поборническа пенсия. В молбата му са посочени заслугите му в патриотичната дейност и най-вече участието му в утвърждаването на Българската екзархия, модерно българско учебно дело, борба срещу Гръцката патриаршия, участник в Македоно-одринската организация, за което е осъден и лежи в затвора, и участието му като доброволец в Балканската война. На пределна възраст той е певец в църквата „Св. Преображение Господне“ в Ивайловград. Декларира, че притежава 22 дка лозя, ниви, ливади и овощни градини. В началото на 50-те години, след смъртта на жена му, отива да живее в София при дъщеря си.

Отпуснатата поборническа пенсия му е отнета от новите власти през 1945 г. По-късно пише молба, адресирана до министър-председателя на България, като отново изтъква заслугите си за България. Поборническата пенсия му е възстановена през 1956 г. в размер на 160 лв. Умира на 27 април 1964 г. в София на 8⁸ години.⁹

Димитър Стамболов е един от най-изявените тракийски дейтели на Ивайловград. Закърмен още от ранни години с идеите за национална независимост, участва активно и попада в затвора.

След бягството му и трайното му установяване в Царство България той се отдава на стопанска дейност, като се стреми да бъде водещ и повишава квалификацията си. Участва като доброволец в Балканската война и след освобождението на Западна Тракия за кратко време се включва в утвърждаването на българските институции. След трайното му отсядане в Ивайловград след Първата световна война отново се връща към стопанското си поприще. Заслужил уважението и признанието на ивайловградчани, е избран за един мандат за кмет на града. Оглавил градската администрация, той е признатият кмет с особени заслуги за неговото изграждане и получава признанието на гражданството. И отново след успешното кметуване той работи там, където е най-способен и компетентен, за да постигне добри резултати.

Димитър Стамболов е човек на своето време с присъщите патриотични изяви на младите българи, утвърждаващ се стопански деятел и общественик. Той е силна и волева личност, изиграла своята скромна роля в борбата на българите от Западна Тракия за национална независимост и приобщаването им към Царство България.

БЕЛЕЖКИ

1. Български исторически архив/БИА/ – София, ф. 745, оп. 1, а. е. 1, л. 1 – 42.
2. Пак там, ф. 745, оп. 1, а. е. 5, л. 1 – 4; а. е. 6, л. 1 – 5.
3. Пак там, ф. 745, оп. 1, а. е. 1, л. 1 – 42.
4. Пак там, ф. 745, оп. 1, а. е. 8, л. 1 – 5.
5. Граматиков Георги. История на град Ивайловград 1912 – 1944. 2014, с. 344, 351, 354.
6. Граматиков Георги. Цит. съч., с. 270, 319.
7. Граматиков Георги. Цит. съч., с. 107 – 207.
8. Граматиков Георги. Цит. съч., с. 345 – 374.
9. БИА – София, ф. 745, оп. 2, а. е. 1, л. 1 – 41.